

ARISTO

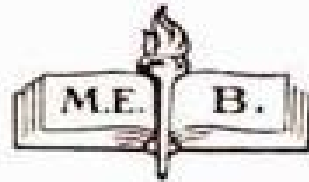
ORGANON

II

Çeviren

Hamdi Ragıp ATADEMİR

(İkinci basılış)

ARISTO

ORGANON

II

Çeviren
Hamdi Rogıp ATADEMİR

(İkinci basılış)

DÜNYA EDEBİYATINDAN TERCÜMELER YUNAN KLÂSİKLERİ : 72
ORGANON

II

ÖNERME (ikinci Basılış)

Millî Eğitim Bakanlığı Yayın Müdürlüğünün 10/V/1963 tarih ve 7766 sayılı emriyle Yunan Klâsikleri serisinde ikinci defa olarak 5000 sayı basılmıştır.

ARISTO

ORGANON

II

ÖNERME

ΠΕΡΙ 'ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

Bu eser Hamdi Ragıp ATADEMİR tarafından dilimize çevrilmiştir.

/

(İkinci Basılış)

ANKARA 1963 — MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ

Bu eseri Hamdi Ragıp ATADEMİR J. Tricot'nun Fransızca (J. Vrin Basımevi, Paris 1936) tercümesinden dilimize çevirmiş, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Profesörlerinden Suat SİNANOĞLU Yunanca aslıyla, Mehmet KARASAN da Fransızca tercümesiyle karşılaştırarak incelemişlerdir.

ORGANON II

ÖNERME

ÖNERME

1.

İlkin ismin ve fiilin, sonra inkâr ve tasdik, önerme ve sözün ne olduğunu ortaya koymak gerekir.

Sesin çıkardığı sadalar ruh hallerinin işaretleridir. Yazılmış kelimeler, sesin çıkardığı kelimelerin işaretleridir. Yazı her insanda (bir olmadığı gibi, konuşulan kelimeler de bir değildir; her ne kadar bu deyimlerin doğrudan doğruya işaretleri oldukları ruh halleri herkeste bir ise de; tıpkı bu hallerin, hayalleri oldukları şeylerin aynı oldukları gibi. Bu konu “**Ruh Üzerine**” adlı kitabımızda incelendi. Çünkü bu ayrı bir bilim kolunu ilgilendirir.

Ruhta kâh doğru ve yanlış ile ilgili olmıyan kavramlar, kâh gerekli olarak doğru veya yanlış olan kavramlar bulunduğu gibi, söz için de bu böyledir. Çünkü doğru ve yanlış, birleştirme ve ayırmada olur.

İsimler ve fiiller, kendilerine hiçbir şey eklenmezse, ne birleştirmesi, ne de ayırması olmıyan kavrama benzerler; **insan** ve **ak** gibi. Çünkü bunlar henüz ne doğru, ne de yanlıştır. işte bunun bir delili: **teke-geyik’in** pekâlâ bir mânası var; ama mutlak olarak veya zamanla ilgili olarak **vardır** veya **yoktur** eklenmedikçe o henüz ne doğru, ne de yanlıştır.

2.

İsim, zamanla ilgisi olmaksızın uyulaşımli bir mânası olan ve hiçbir bölümünün, ayrı ayrı alındığı zaman, hiçbir mânası olmıyan (bir şadadır. Gerçekte, **kallippos** has adında, **hippos** (at)un kendi kendine bir mânası yoktur; **kalos hippos** (güzel at) deyiminde olduğu gibi. Bununla beraber yalın isimlerde olan, birleşik isimlerde olmaz. Yalın isimlerde, 'bölümün herhangi bir mânası yoktur. Halbuki birleşik isimlerde ayrı ayrı alınmış olarak kendisinin hiçbir mânası olmamakla beraber bölüm, bütünün mânasına katıştır. Söz gelimi, **Epaktrokeles** (korsan gemisi) de **Keles** (gemi)in kendinden hiçbir mânası yoktur. — Bir şey tabiatı gereğince, isim olmayıp da, yalnız işaret olursa, buna **uyulaşımli** mâna deriz; çünkü hayvanların sadaları gibi söz olmamış seslerin bir mânaları olduğu zaman bile, o seslerin hiçbiri yine bir isim olamaz.

İnsan-olmıyan, bir isim değildir. Gerçekte böyle bir deyimi anlatmak için hiçbir ad yoktur. Çünkü bu ne bir söz, ne de bir inkârdır. Bunun için ancak belirsiz isim olduğu kabul olunabilir. Çünkü o rasgele var olana da, var olmıyana da aittir.

Philon’un, Philon’a ve bu türlü başka şekiller isim değildirler; bunlar bir ismin **halleri**’dir. Bu hallerin tanımlanması, her bakımdan ismin tanımlanmasının aynıdır. Şu farkla ki: **dir, idi,**

olacaktır'la birleştirilince onlar bir isim için olanın aksine olarak ne doğru, ne de yanlışlar; söz gelimi; **Philon'undur, Philon'un değildir** deyimleri henüz ne doğru, ne de yanlış hiçbir şeyi olmıyan deyimlerdir.

3.

Fiil, kendi öz anlamına zaman anlamını ekliyen bir kelimedir. Bölümlerinde hiçbirisi tek başına hiçbir şey ifade etmez ve daima başka bir şey hakkında söylenen bir şeyi gösterir. Kendi öz anlamından başka, zaman ifade ettiğini söylüyorum. Söz gelimi: **sıhhat** bir isimdir. Halbuki **sıhhattedir** bir fiildir. Çünkü fazladan, bu durumun şimdi de devam ettiğini gösterir. — Bundan başka, fiil daima bir şey hakkında, söz gelimi, bir konuya ait olan veya bir konuda bulunan birtakım şeyler hakkında söylenenin işaretidir.

İyi değildir veya **hasta değildir** gibi bir deyim bir fiil değildir. Kendi öz mânasına zaman anlamını eklese de ve hep bir konuya ait olsa da bu türlü deyim adı yoktur. Ona yalnız belirsiz bir fiil denilebilir; çünkü ayrılık gözetmeksizin herhangi bir şeye, varolana da, varolmıyana-da tatbik olunabilir.

Aynı şekilde, **o sıhhatte idi, o sıhhatte olacaktır** deyimleri de birer fiil değil, birer fiil “hali”dir. Halin failden farkı şudur: fiil kendi mânasına şimdiki zamanın mânasını ekler; hal ise şimdiki zamanı çevreleyen zamanı gösterir. Kendinden ve kendi kendisiyle fiil dediklerimiz gerçekte isimdir, belli bir mânaları vardır. Çünkü onları söyleyen dinliyenin düşüncesini tesbit eder, dinleyici de derhal bu düşüncüyü durdurur. Fakat henüz bir şeyin varolduğunu, veya varolmadığını ifade etmezler. Çünkü **varolmak** veya **varolmamak'ın** nesneye delâlet eden bir anlamı yoktur. Bunları yalnız başlarına kullanmakla yetimsendiğim vakit **varolan** terimi de daha fazla bir şey ifade etmez. Gerçekten, kendi başlarına bu deyimler hiçbir şey değildirler. Bunlar kendi öz mânalarına, birleşik nesnelere ayrı olarak anlaşılması imkânsız olan bir birleşiklik (synthesis) ifade ederler.

4.

Söz, ayrı ayrı alman her bir bölümünün bir tasdik veya bir inkâr olarak değil, bir beyan olarak bir anlamı olan uyulaşımli mânalı bir sadadır. Demek istiyorum ki, söz gelimi, **insan** kelimesinin pekâlâ bir mânası vardır: bununla

beraber onun varolduğunu veya **varolmadığını** anlatmaz. Ancak ona başka bir şey eklenirse tasdik veya inkâr olacaktır. Bununla beraber **insan** kelimesinin tek bir hecesinin hiçbir mânası yoktur. **Fare** kelimesindeki **r e** hecesinin de mânalı olmadığı gibi. Bu, gerçekte, bir sadadan başka bir şey değildir. Her ne kadar, yukarda söylediğimiz gibi, kendi kendine olmasa da, yalnız birleşik kelimelerde hece manalıdır.

Her sözün her halde tabîî bir alet olarak değil, ama yukarıda dediğimiz gibi, uyulaşımli bir mânası vardır. Bununla beraber her söz de bir deklarativ söz değildir. Fakat ancak kendinde doğruyu veya yanlış bulunduran söz bir deklarativ sözdür. Bu da bütün halterde olmaz; böylece,, dua bir sözdür; ama ne doğrudur, ne de yanlış. — Sözün öteki çeşitlerini bir yana bırakalım. Onların incelenmesi daha çok, Retorik veya Poetik'in işidir. Şimdilik burada inceleyeceğimiz önerme'dir.

5.

Deklarativ sözün ilk çeşidi tasdik, ondan sonra gelen de inkârdır. Bütün öteki sözler ancak bağlanmakla bir olurlar.

Her daklarativ söz gerekli olarak bir fiille veya bir fiil haline bağlıdır. Gerçekte, kendisine ne **vardır**, ne **vardı**, ne de **varolacaktır** ve ne de bu türlü bir şey eklenemiyen **insan** kavramı

henüz bir deklarativ söz değildir. — Fakat o zaman **hayvan — yürüyen — iki ayaklı** gibi bir deyim neye bir oluyor da, çok olmuyor? Şüphe yok, deyimi bir tek yapacak olan bu kelimelerin birbiri ardınca telâffuz olunması değildir. Ne olursa olsun, bu meselenin çözümü başka bir bilim koluna düşer.

Deklarativ söz ister tek bir şeyi, ister bölümlerin bağlanmasından hâsıl olan bir şeyi ifade etsin, birdir. Buna karşılık, tek bir nesneyi değil de, bir çokluğu ifade eden, veya bölümleri arasında hiçbir bağ bulunmayan önermeler birleşik önermelerdir. — isim ve fiile yalın bir beyan diyelim; çünkü ya bir soruyu cevaplandırırken, veya kendiliğinden bir hüküm verirken, bu yolda bir ifadenin bir önerme teşkil ettiği söylenemez.

Bu önermelerin bir çeşidi yalındır: söz gelimi, bir şey hakkında bir şey tasdik etmek, veya bir şey hakkında bir şey inkâr etmek gibi, öteki çeşit önerme de, yalın önermelerden yapılan önermelerdir: söz gelimi, önce birleştirilmiş bir söz de böyledir. — Yalın önerme, zaman ayrımlarına göre bir konuda bir yüklem varlık veya yokluğunu ifade eden bir sestir.

6.

Tasdik, bir şeyin başka bir şeyle bağlanmasının, beyanıdır. İnkâr, bir şeyin başka bir şeyden ayrılışının beyanıdır. Bir şeye ait olan kendine ait değilmiş gibi; (kendine ait olmıyanı kendine aitmiş gibi; kendine ait olanı kendine ait gibi ; kendine ait olmıyanı kendine ait değilmiş gibi tasdik etmek mümkün olduğundan, ve içinde bulunulan zamanın dışında kalan zamanlara göre de aynı şey yapılabildiğinden, tasdik olunan her şeyi inkâr etmek, inkâr olunan her şeyi tasdik etmek mümkün olacaktır. Bunun sonucu olarak her tasdik karşı olan bir imkân, her inkârın da bir karşı tasdiki bulunduğu apaçıktır. — Bir tasdik ve bir inkârın karşı — olmalarını çelişme diye adlandıralım. Karşı (opposé) dan da aynı bir konunun aynı bir yüklemine beyan eden, fakat sofistlerin kurnazlıklarına karşı koymak üzere bizim ilâve ettiğimiz başka açıklamalara dokunmaksızın sadece homonim olmıyacak bir önerme anlarım.

7.

Bütüncül (l'universel) ve tekil (le singulier) şeyler bulunduğundan, tabiatı birçok konular hakkında tasdik edilmiş olana bütüncül; böyle olmıyana da tekçil derim. Söz gelimi, **insan**, bütüncül ; **Kallias** tekil bir terimdir. Gereki olarak filân şeyin bir şeye ait olduğu veya olmadığı önermesi arasına bir bütüncüle, arasına da bir tekçile uygun gelecektir.

Bir bütüncül hakkında bir yandan bir şeyin kendisine ait olduğu, bir yandan da ona ait olmadığı bütün olarak söylenirse, zıd önermeler elde edilir. Bir bütüncülü bütün olarak beyan etmekten, söz gelimi, **her insan aktır, hiçbir insan ak değildir** gibi birtakım önermeler teşkil etmeyi kastederim. Fakat tamamiyle bütüncüle taallük etmekle beraber, bütün olarak söylenmemişlerse, (ifade olunan şeyler arasına zıd olsalar da, bunlar zıd önermeler değildir. Birtakımı bütüncül olanlara taallük edip de bütüncül olarak beyan edilmemiş olan önermelerin örnekleri işte şunlardır: **insan aktır, insan ak değildir, insan pekâlâ** bir bütüncüdür. Fakat önerme bütün olarak alınmamıştır. Çünkü **bütün** terimi bütüncülü ifade etmeyip yalnız bütüncül olan konunun bütün olarak alındığını ifade eder. Fakat bütüncül olan yükleme, bütüncül yüklenirse, önerme doğru olmıyacaktır. Çünkü bütüncül olanın bütüncül yükleme yüklendiği hiçbir tasdik doğru olamaz: **bütün insanlar, bütün hayvanlardır** önermesi gibi. Çelişme adını verdiğim karşı-olum bütün olarak alınan bütüncül bir konuyu ifade eden bir tasdik, bütün olarak alınmamış olan aynı konuyu ifade eden bir inkâra karşı-olmasıdır.

Söz gelimi:

— **Her insan aktır. — Bütün insanlar ak değildir.**

— **Hiçbir insan ak değildir.** — **Bazı insanlar aktır.**

Zıdlık karşı-olumu, bütüncül 'bir konunun tasdikinin bütüncül bir İkonunun inkârına karşı-olmasıdır. Söz gelimi:

— **Her insan aktır.** — **Hiçbir insan ak değildir.**

— **Her insan âdildir.** — **Hiçbir insan âdil değildir.**

Görülüyor iki bu sonuncu önermeler aynı zamanda doğru olamazlar. Halbuki zıdları, aynı konu için arasına aynı zamanda doğru olabilirler. Söz gelimi:

Bazı insanlar ak değildir, bazı insanlar aktır, gibi.

Bütüncüle taallûk eden ve bütün olarak alınan her çelişiklik hakkında biri böylece gerekli olarak doğru, öteki gerekli olarak yanlıştır. Tekcil olana taallûk edenlerde de hal böyledir. Söz gelimi: **Sokrates aktır, Sokrates ak değildir** gibi. Fakat birtakım bütüncül olanlara taallûk etmekle bütün olarak alınmamış olan önermeler için daima birimin doğru, ötekinin yanlış olduğu söylenemez; gerçekte insanın hem ak olduğunu, hem ak olmadığını; hem güzel olduğunu, hem de güzel olmadığını söylemek doğrudur. Çünkü insan çirkinse, güzel değildir; bir şey oluyorsa, henüz bu şey değildir. İlk bakışta, düşünülebilir iki **insan ak değildir** önermesinin aynı zamanda hiçbir **insan ak değildir** mânasına gelir görünmesinden ötürü burada bir saçmalık vardır. Bununla beraber bu önermeler ne aynı şeyi ifade ederler, ne de aynı zamanda gerekli olarak doğru ve yanlış değildirler.

Yine apaçıktır ki tek bir tasdika tek bir inkâr tekabül eder. Çünkü inkârın tasdik tarafından açıkça tasdik olunan yüklem kendisini inkâr etmesi, ve konu tekcil olsun, bütüncül olsun, bütüncül ise bütüncül olarak veya bütüncül olmayarak ele alınsın, — bu konuya taallûk etmesi gerekir. Söz gelimi: **Sokrates aktır. Sokrates ak değildir** dediğim gibi. Fakat yüklem başka bir yüklemse veya bu yüklem aynı kalarak konu başka bir konu ise o zaman karşı inkârın karşısında değil, büsbütün başka bir inkârın karşısında bulunulacaktır. **Her insan aktır**'ın zıddı **bazı insanlar ak değildir; bazı insanlar aktır**'ın zıddı **hiçbir insan ak değildir; insan akdır**'ın zıddı da **insan ak değildir** olur.

Böylece şimdi tek bir tasdika tek bir inkârın çelişik olarak karşı olduğunu ve bu önermelerin hangi önermeler olduğunu gösterdik. Zıdların büsbütün başka önermeler olduğunu ilâve ettik. Ve bu önermelerin hangileri olduğunu açıkladık. Son olarak iki çelişik önermeden daima birinin doğru, ötekinin yanlış olmadığını ortaya koyduk; bunlardan birinin doğruluğunun ötekinin yanlışlığını niçin ve ne zaman gerektirdiğini söyledik.

8.

Konu bütüncül olsun ve bütüncül olarak alınsın, veya böyle olmasın, bir tek konunun bir tek yüklenimi ifade eden tasdik veya inkâr bir tektir. Söz gelimi: **her insan aktır, bazı insanlar ak değildir; insan aktır, insan ak değildir; hiçbir insan ak değildir; bazı insan aktır** gibi. Şu şartla ki **ak** kelimesinin tek bir mânası olsun.

Buna karşılık, tek bir isim, gerçekten tek bir şey teşkil eden iki şeye tatbik olunursa, tasdik bir tek değildir; inkâr da bir tek değildir. Söz gelimi: **elbise** kelimesinin hem **at**, hem de **insan** anlamına geldiği ileri sürülürse, **elbise aktır** önermesi tek bir tasdik olmayacaktır. Üstelik, bir tek karşı inkâr da olmayacaktır. Gerçekte, bu önerme hiçbir suretle **insan ve at aktırlar** önermesinden farklı değildir. Bu önermede de şu iki: **at aktır** ve **insan aktır** önermelerinden farklı değildir. Öyleyse bu son iki önerme birçok şeyleri ifade ettiğine, yani karışık olduğuna göre, apaçıktır ki ilk önerme de ya birçok şeyleri- ifade eder, veya hiçbir şey ifade etmez. Çünkü **insan-at** diye bir şey yoktur. Bundan bu önerme çeşitleri için de iki çelişik önermeden

birinin gerekli olarak doğru, ötekinin de yanlış olmadıkları sonucu çıkar.

9.

Şimdi veya geçmişte varolan şeylere taallûk eden tasdik veya inkâr gerekli olarak doğru veya yanlıştır. Bütüncüllere taallûk eden ve bütüncül olarak alınan (çelişik) önermelerden de daima biri doğru öteki yanlıştır; söylediğimiz gibi, tekil konular için de bu böyledir. Buna karşılık, bütüncül olanlara taallûk edip de bütüncül olarak alınmamış olan önermelerin sözü edilirse, bu gereklilik yoktur; bu nokta üzerinde de düşündüklerimizi anlattık.

Falkat tekicilere taallûk eden olacaklar için aynı şey söylenemez. Gerçekte, her tasdik veya inkâr doğru veya yanlış ise, yine gerekli olarak, her şey vardır veya yoktur. Bunun sonucu olarak bir kimse filân şeyi olacağını, bir başkası da bu aynı şeyin olmayacağını tasdik ederse, şüphe yok, bunlardan birinin doğruyu söylemesi gerekmektedir. Çünkü her tasdik veya her inkâr doğru veya yanlıştır. (Tasdik ve inkâr, gerçekte, bu türlü hallerde aynı zamanda doğru olamazlar.) Çünkü **ak vardır** veya **ak yoktur** demek doğru ise gerekli olarak, ak vardır veya ak yoktur. Ve karşılıklı olarak, ak varsa veya de doğru idi; ak yoksa yanlış düşülür; yanlış de doğru idi; ak yoksa yanlış düşülür; yanlış düşülürse, ak yoktur. Bundan tasdik veya inkârın gerekli olarak doğru veya yanlış olduğu sonucu çıkar.

Bu böyle olunca, ister tesadüfün etkisiyle ister belirsiz bir tarzda, gelecekte gelişigüzel varolabilen veya yokolabilen hiçbir şey ne vardır, ne de olur; amma hiçbir belirsizlik olmaksızın gereklilikten doğar. Gerçekte, ya tasdik eden, yahut inkâr eden doğruyu söyler. Aksi halde bir olgu, gelişigüzel olabilir veya olmayabilirdi. Çünkü belirsizlik şimdi veya gelecekte şu veya bu şekilde davranmaya karşı ilgisizlikten başka bir şey değildir.

Bundan başka, bir şey şu anda ak ise, onun ak olacağını önceden tasdik etmek doğru olurdu. öyle ki herhangi bir olgu hakkında olduğunu veya olacağını söylemek daima doğru idi. Fakat bir şeyin varolduğunu veya varolacağını söylemek daima doğru olsaydı onun varolmaması veya olmayacağı mümkün değildir. Öyleyse olmamazlık edemiyen bir şeyin olmaması imkânsızdır. Olmaması imkânsız olan da gerekli olarak, olur. Böylece bundan bütün olacakların gerekli olarak, oldukları sonucu çıkar. Bunun sonucu olarak da, belirsiz bir tarzda veya tesadüfün etkisiyle, hiçbir şey olmaz; çünkü tesadüfün olduğu yerde gereklilik yoktur.

Ne tasdik, ne de inkârın doğru olmadıklarını ileri sürmek de mümkün değildir. Söz gelimi: filân olgu ne gerçekleşecek, ne de gerçekleşmeyecektir denemez, ilkin, bunun sonucu şudur ki tasdik yanlış idiyse inkâr doğru olmazdı, bu defa da inkâr yanlış idiyse, tasdik doğru olmayabilirdi. Sonra: bir şeyin hem ak, hem büyük olduğu doğru ise, bu iki niteliğin ikisinin birden ona ait olmaları gerekir; bu niteliklerin ona yarın ait olacaklarını tasdik etmek doğru ise, onlar da yarın gerçekte ona ait olacaklardır. Fakat bir olgu hakkında, yarın kendisinin ne gerçekleşeceğinin, ne de gerçekleşemeyeceğinin söylenemeyeceği kabul olunursa belirsizliğin kendisi ortadan kalkacaktır. Misal olarak bir deniz savaşı alınır, deniz savaşının ne olacağını, ne de olmayacağını söylenememesi gerekir.

Şu halde ister bütüncül olanlara taallûk eden ve bütün olarak alınan önermelerin, ister tekil olana taallûk eden önermelerin sözü edilsin, her tasdik ve her inkâr için, gerekli olarak, zıdlardan birinin doğru, ötekinin yanlış olduğu, ve oluşta hiçbir belirsizlik bulunmadığı; fakat aksine olarak bütün şeylerin gerekliliğin etkisiyle var oldukları ve olmak üzere buldukları kabul edilirse işte bu ve buna benzer daha birçok saçmalıklara düşülür. Bu düşünce gereğince, şu işi yaparsak şöyle olacak; şu işi yapmazsak şöyle olmayacak diye ne fikir yürütmeye, ne de emek vermeye artık hacet kalmıyacaktır. Gerçekte, hiçbir şey bir adamı on bin yıl sonrası için

şöyle olacaktır, bir başkasını da şöyle olmayacaktır demekten alıkoymaz; öyle ki gerekli olarak olacak olan, hangisi olursa olsun, bu iki sözden o anda doğru bulunanıdır. Üstelik, gerçekte, bir tasdik veya inkâr yapmanın veya yapmamanın pek önemi yok. O halde açıktır İki gerçeklik, filân veya falanın tasdik veya inkârına rağmen, ne ise odur. Çünkü olguları gerçekleştirecek veya gerçekleştirilmeyecek olan, on bin yıl önce Veya başka 'bir zamanda, tasdik veya inkâr edilmiş olmaları değildir. Öyle ki nesnelere çelişik önermelerin biri hakikate uygun olacak şekilde bulunsalardı, o önermenin her zaman gerçekleşmesi gerekli olurdu; hem olguların hepsi her zaman gerekli olarak vâki olacak şekilde cereyan ederlerdi. Çünkü varolacağı doğru olarak söylenen bir şey gerçekleşmemelik edemez. Vâki olan bir şeyin gerçekleşeceğini söylemek her zaman doğru idi.

Fakat bu sonuçlar kabul olunamazlarsa, — gerçekte, biz görüyoruz ki, olacak şeylerin ilkesi düşüncede ve iştedir, ve umumi olarak daima fiil hâlinde varolmayan nesnelere gelişigüzel varolmak veya olmamak imkânını haizdirler. Bu nesnelere varoldukları kadar varolmayabilirler de; bunun sonucu olarak vâki olabilirler de, olmayabilirler de. Gözlerimiz önünde bu türlü birçok haller var. Söz gelimi: şu elbise ikiye kesilebilir, bununla beraber kesilmeyebilir de; ama daha önce yıpranabilir. Bunun gibi, kesilmemiş de olabilir. Çünkü onun kesilmemelik imkânı olmasaydı artık önceden de yıpranıp eskimiş oluyacaktı. Bunun için kendisine bu türlü bir mikân isnat olunan başka her olgu için de bu tıpkı böyledir.. Bunun sonucu olarak diyorum ki bütün nesnelere varolmaları veya vâki olmaları gerekliliğin sonucu değildir. Olurda, bir kısmı bir belirsizliğin sonucudur; o zaman da, tasdik veya inkâr birbirinden ne daha doğru, ne de daha yanlış olur. Bir kısmında da, ağır basan bu değil de öbürü olabilse de, belli bir yönde temayül daha kuvvetli ve daha duraklı olur.

Varolanın varolduğu zaman olması, varolmayanın varolmadığı zaman olmaması, iste gerçekten gerekli olan budur. Fakat bu demek değildir ki olan her şeyin gerekli olarak varolması, ve olmıyan her şeyin de gerekli olarak varolmaması gerekir. Çünkü her varlığın varolduğu zaman gerekli olarak varolduğunu söylemekle mutlak surette gerekli olarak varolduğumu söylemek aynı şey değildir. Varolmayan her şey için de bu böyledir. — Çelişik önermelere uygun gelen ayırt ta aynıdır. Her şey gerekli olarak vardır veya yoktur; olacaktır veya olmayacaktır. Bununla beraber bu almaşlar ayrı ayrı göz önünde tutulursa ikisinden hangisinin gerekli olduğu söylenemez. Bir örnek alıyorum: gerekli olarak yarın bir deniz savaşı olacaktır, veya olmayacaktır; ama yarın bir deniz savaşı olması gerekli değildir: olmamasının da gerekli olmadığı gibi. Fakat yarın deniz savaşının olması veya olmaması: işte gerekli olan budur. Önermeler nesnelere kendilerine uydıkları kadar doğru olduklarından bundan şu çıkmaktadır: bu nesnelere belirsiz bir halde iseler ve güç halinde zıd iseler, bunlara karşılık olan çelişik önermeler için de bunun böyle olması gerekir. Her zaman varolmayan veya her zaman yokolmayan varlıklar için de olup biten tamamıyla budur. Gerekli olarak o zaman iki çelişik önermeden birinin doğru, öbürünün yanlış olması gerekir, fakat gerekli olarak ne o, ne de öbürüdür. Gerçekte, birinden biridir; ve her ne kadar biri öbüründen daha doğru olsa da, henüz doğru veya yanlış değildir.. Bunun sonucu olarak tasdik ve inkâr gibi birbirine zıd olan iki önermeden birinin doğru, ötekini yanlış olması, şüphe yok, gerekli değildir. Gerçekte, henüz varolmamakla, yalnız varolmak veya olmamak gücünde olan nesnelere hali varolan nesnelere haline benzemez; bu bizim şimdi açıkladığımız gibidir.

Tasdik, bir şeyin ister bir isim olan, ister bir ismi olmıyan herhangi bir şeye taallükünü ifade eder. Fakat tasdikte yüklenilen işeyin bir tek olması, kendinin yüklenildiği konunun da bir

tek olması gerekir. (Daha yukarıda **isim'den ve isim olmıyan'dan** ne anladığımı açıkladım. Gerçekte, **insan-olmıyan** teriminin artık olarak bir isim olmayıp belirsiz bir isim olduğunu söyledim. Çünkü bir bakıma belirsizin de ifade ettiği bir tek şeydir. Bunun gibi **sihhatte değildir** deyimini artık olarak bir fiil olmayıp belirsiz bir fiildir.) Bunun sonucu olarak, her tasdik ve her inkâr ister artık olarak bir isim ve bir fiilden, ister belirsiz bir isim ve fiilden vücut bulur.

Fiilisiz ne tasdik, ne de inkâr olur. Çünkü şu **dir** veya **olacak** veya **idi** veya **olmaktadır** veya bu türlü başka deyimler bizim koyduğumuz tanım gereğince birtakım fiillerdir, çünkü onlar kendi öz anlamlarına zaman anlamını eklerler.

Bundan, ilk tasdik ve ilk inkârın, söz gelimi, **insan vardır, insan yoktur** olduğu sonucu çıkar. Bunun ardısıra, **insan-olmıyan vardır, insan-olmıyan yoktur** gelir. Sonra sırasıyla: **her insan vardır, her insan yoktur, her insan-olmıyan vardır, her insan-olmıyan yoktur** önermeleri gelir. Halin dışında kalan bütün zamanlar için de aynı muhakeme yürütülür.

Vardır (dir) fiili üçüncü terim olarak fazladan yükletildiğinde, karşı önermelerin sayısı o zaman diki misli olur. Söz gelimi: **insan âdildir** önermesinde **dir** fiili (buna ister isim, ister fiil densin) tasdikin üçüncü unsurunu teşkil eder, işte bu sebeple, burada dört önerme olacaktır. Bunlardan ikisi ardardınca sıralanışlarına göre tasdik ve inkâra nispette birtakım yoksunluklar olarak bulunacaklardır. Fakat öbür ikisi için bu böyle olmayacaktır.

Demek istiyorum ki **dir** fiili hem **âdil** terimine, hem **âdil-olmıyan** terimine eklenmiştir. Olumsuz önermeler için de bu (böyledir. Şu halde önermeler -dört tane olacaktır.

Açıklamamızın anlaşılması, aşağıdaki tablo ile kolaylaşmış olacaktır:

(I)

(A)

İnsan âdildir.

(D)

(G) nin inkârı: **İnsan âdil-olmıyan değildir.**

Bu çeşitli hallerde görüldüğü üzere, **d i r v e değildir, âdil'e v e âdil-olmıyan'a eklenecektir.**

Öyleyse bu önermelerin sıralandıkları düzen Analitiklerimizde gösterdiğimiz gibi, bu düzendir. ismin tasdiki bütüncül olarak yapılmışsa aynı yoldan yürünür:

(II)

(A')

Her insan âdildir.

(D')

Bazı insan âdil-olmıyan değildir.

(B')

(A') nın' inkârı: **Bazı insan âdil değildir.**

(G')

Her insan âdil-olmıyandır.

Bununla beraber tablomuzdaki karşı önermeler öncekiler gibi diyagonal olarak aynı zamanda doğru olamazlar. Bu yalnız bazı hallerde mümkün olur.

Öyleyse iki çift karşı önerme işte şunlardır; ama başka iki çift önerme daha var. Bu hal, bir terim, bir çeşit konu olarak ele alınan insan-olmıyan'a eklendiği zaman vâki olur.

(III)

(A'') (B'')

İnsan-olmıyan

İnsan-olmıyan âdil değildir.

âdildir.

(D'') (G'')

**İnsan-olmyan âdil-
olmyan değildir.**

İnsan-olmyan âdil- olmyandır.

Fakat karşı önermelerin sayısı bundan fazla olamayacaktır. Yalnız ikonu olarak aldıkları. **insan-olmyan** olduğundan ötürü bunlar tamamıyla öncekilerden farklı kalacaklardır.

Dir fiiliinin giremeyeceği önermelerde, **sihhatte olur, geziniyor** denildiğinde olduğu gibi, bu tarzda yerleştirilmiş olan fiil, tatbik olunan **dir** fiili imiş gibi aynı sonucu verir. Söz gelimi: **her insan sihhatte olur, her insan sihhatte olmaz: her insan-olmyan sihhatte olur, her insan-olmyan sihhatte olmaz.** — Gerçekte, **olmyan her insan** dememelidir. Olumsuzluk ifade eden **olmyan** insana eklenmelidir. Çünkü **her** terimi konunun bütüncül olduğunu değil, onun bütüncül olarak alındığını gösterir. Bu, açıkça **insan sihhatte olur, insan sihhatte olmaz, insan-olmyan sihhatte olur, insan-olmyan sihhatte olmaz** gibi önermelerde vâki olandan çıkar. Bu önermeler (bundan öncekilerden ancak bütüncül olarak alınmamalarından ötürü farklıdır. Bunun sonucu olarak, **her** ve **hiçbir** terimleri ismin tasdik veya inkârının bütüncül olarak alındığından başka hiçbir şey ifade etmez, önermenin öteki bölümleri aynı kalmakla yapılacak ekleme de aynı kalmak zorundadır. **Her hayvan âdildir**, önermesine zıd olan inkâr: **hiçbir hayvan âdil değildir** olduğundan bu iki önermenin asla aynı zamanda aynı konuya nispetle her ikisinin birden doğru olmyacakları açıktır. Buna karşılık, karşıları arasına aynı zamanda doğru olacaklardır. Söz gelimi: **bazı hayvanlar âdil değildir, bazı hayvanlar âdildir.**

Şimdi de bu önermelerin nasıl ardardınca geldiklerini görelim. **Her insan âdil-olmyandır** önermesinden sonra **hiçbir insan âdil değildir** önermesi gelir; **bazı insan âdildir** önermesinin zıddı yani **bazı insan âdil-olmyandır** gelir. Çünkü âdil bir insanın bulunması gerekli olarak bundan çıkar.

Gene açıkça görülüyor iki tekil konulu önermeler hakkında ortaya atılan ilgili meseleye, doğru olumsuz (bir önerme karşılık verirse, olumlu bir önerme de doğru olur. Söz gelimi: **Sokrates bilge midir?** (demek doğru olursa) — **Hayır, Sokrates bilge-olmyandır'da** denilebilir. — Buna karşılık bütüncül konular için de bu türlü hiçbir önerme doğru değildir; daha doğrusu, doğru olan olumsuz bir önermedir. Söz gelimi: **her insan bilge midir?** (demek doğru ise) — **Hayır, öyleyse her insan bilge-olmyandır (olumlu önermesi)** yanlıştır. Halbuki **öyleyse bazı insan bilge değildir** olumsuz önermesi doğrudur. Bu sonuncu karşıdır; bundan önceki zıddır.

insan-olmyan, veya âdil-olmyan gibi belirsiz isimli veya fiili deyimler, isimsiz ve fiilsiz birtakım inkârlar gibi telâkki edilebileceklerdir. Hakikatte ise, öyle değildir. Gerçekte, daima inkâr gerekli olarak doğru veya yanlıştır; öyleyse kendime başka bir şey eklenmeksizin **insan-olmyan** demekle yetimsemek, **insan'dan** daha fazla bir şey dememektir. Hattâ hakikat veya yanlış içinde daha az bulunmaktır.

Her insan-olmyan âdildir önermesi mâna yönünden önce geçen önermelerden hiçbirinin aynı değildir; zıddı olan: **bazı insan-olmyan âdil değildir** önermesi de böyledir. Buna karşılık, **her insan-olmyan âdil-olmyandır** önermesi, **hiçbir insan-olmyan âdil değildir** önermesinin aynı ifade eder.

Konunun ve fiilin yer değiştirmesi, önermenin mânasında hiçbir değişiklik gerektirmez. Böylece **insan aktır; aktır insan.** Gerçekte bu böyle olmasaydı, aynı bir tasdik için birçok

inkârlar olacaktır. Fakat bir tek inkârın bir tek tasdika karşılık olduğu yukarda ispat olunmuştu. Gerçekte **insan aktır** önermesinin inkârı **insan ak değildir** önermesidir ve **Aktır insan** önermesi **insan aktır** önermesindeki aynı mânâyı taşımasaydı, onun inkârı ister: **ak değildir insan-olmıyan**; ister: **ak değildir insan** olacaktır. **Fakat** birincisi **aktır insan-olmıyan** önermesinin inkârı; İkincisi de **insan aktır** önermesinin inkârıdır. Böylece, bir tek önerme için iki çelişik önerme olurdu. Öyleyse isim ve fiilin yer değiştirmesinin tasdik ve inkârın anlamına tesir etmediği apaçiktir.

11.

Birçok kelimelerle ifade edilmiş olan şey, gerçekte, tek bir şey olmadan birçok konuların tek bir yüklemine, veya bir tek konunun birçok yüklemelerini tasdik veya inkâr etmek, işte bu ne bir tek tasdik, ne de bir inkârdır. Tek bir isim ile gösterilmiş olmakla beraber gene terkiplerinde gerçek bir birliği haiz olmıyan şey lere **bir** demiyorum. Söz gelimi: **insan**, şüphe yok, **hayvan**, **iki ayaklı ve medenî'dir**. Fakat o, bu bölümlerden teşekkül eden bir **birlik** olan bir şeydir de. Buna karşılık, **ak'tan, insan'dan ve gezinmek'ten** de bir şey yapılmaz. Bunun sonucu olarak, konu olarak alınan bu üç terimden tek bir yüklem tasdik olunursa, gerçekten tasdikin birliği değil, fakat gerçekte, tasdikler pek çok olmakla, arık olarak lafzî bir birlik olacaktır. Bunun gibi, tek bir konunun, yüklem olarak bu üç terimi tasdik olunursa gene de tasdikin birliği olmıyacaktır. Fakat bu tasdikler gene birçok olacaklardır.

Öyleyse diyalektik sorgu, ister önermenin kendine, ister çelişikliğin iki unsurundan birine bir karşılık istemekse, önermenin kendisi bir çelişikliğin unsuru olmakla, verilecek karşılık, tek bir önerme olmıyacaktır. Çünkü gerçekte sorgunun kendisi de, karşılık doğru da olsa, birlikten mahrumdur. Bunlar üzerine söyleyeceklerimi Topikler'de söyledim.

Aynı zamanda bir nesnenin tabiatına taallûk eden bir sorunun diyalektik bir soru olmadığı açıktır. Çünkü sorgu -çelişikliğin her iki unsurundan birini seçmeksizin, beyan etmekte serbest bırakmak zorundadır. Gerçekten lâzım olan ilkin nesneyi tanımlamak, sonra da söz gelimi, insan'ın tanımının bu olup olmadığını sormaktır.

Arasına yüklemeler, hepsi bir yüklem teşkil etmek üzere birleşen ayrı ayrı yüklemelerin bir terkididir. Arasına, bunun aksine olarak, bu imkânsızdır. Bu fark neden ileri geliyor? insan hakkında gerçekten ayrı ayrı, hem hayvan olduğunu, hem de insan olduğunu söylemek, veya bu taayyünleri bir tek olarak birleştirmek de doğrudur. Bunun gibi, **insan v e a k** birleşebilen yüklemelerdir. Buna karşılık, **kunduracı v e iyi'nin** sözü edilirse, **iyi kunduracı** denemez. Gerçekte, ayrı ayrı alınan her yüklemün doğruluğunun birleşik yüklemün doğruluğunu gerektirdiğini kabul etmek bir sürü (Saçmalıklara sürükliyecektir. Söz gelimi: **insan** hakkında insanı ve ak'ı; bunun sonucu olarak da, bütün yüklemi tasdik etmek doğrudur; Sırası gelince ona **ak** yüklenirse orada ak ile beraber bütün yüklem bulunacaktır. Bu ise, **insan-ak-ak'ı** yüklem olarak verecektir. Ve böylece bu sonsuz sürüp gidecektir. **Çalgıcı, ak v e gezinen** için de böyledir. Bu yüklemelerin terkipleri çoğaltılabilecektir. Bunun gibi, (diyebiliriz ki) **Sokrates, Sokrates v e insan** ise o, aynı zamanda **Sokrates-insan'dır** da; veya Sokrates, **insan v e iki ayaklı** ise o aynı zamanda **insan-iki ayaklı'dır** da. Bunun sonucu olarak, mutlak bir tarzda yüklem birleşmelerinin daima mümkün olduğunu tasdik etmek, şüphe yok, birçok saçmalıklara düşmektir. Şimdi burda konulması uygun olan ilke nedir, onu söyleyelim.

Kendileri hakkında bir şey tasdik olunabilen yüklemeler ve terimler arasında ister aynı bir konuya, ister birbirlerine ilinti olarak yüklenenlerin hepsi birlik kuramayacaklardır. Söz gelimi,

insan ak ve **çalgıcıdır** önermesini alalım: **ak** ve **çalgıcı** tek bir şey teşkil edemezler. Çünkü her ikisi de aynı konuya atacak ilinti olarak aittir. Hattâ **ak çalgıcıdır** demek doğru olsaydı bile **çalgıcı** ve **ak** terimleri gene tek bir şey teşkil edemeyeceklerdi. Çünkü ilinti olarak çalgıcı aktır. Öyle ki **ak** ve **çalgıcı** terimleri tek bir şey teşkil etmek üzere birleşmiyeceklerdir. Bunun içindir ki mutlak olarak **iyi-kunduracı** denemez. Halbuki **hayvan-iki ayaklı** denebilir. Çünkü bu son halde yükleme, ilinti olarak yapılmamıştır. Bunun gibi, birbiri içinde bulunan yüklem için de bu mümkün değildir. Böylece ne ak birçok defalar birleştirilebilir, ne de insana **insan-hayvan** veya **insan-iki ayaklı** denebilir. Çünkü **hayvan** ve **iki ayaklı**, **insan** içinde vardır.

Buna karşılık, bir hususi şey hakkında tasdiki doğru olan şey, mutlak mânada da doğru olabilir. Söz gelimi: belli filân insan için insan olduğu, veya ak insan için ak insan olduğu söylenebilir. Bununla beraber bu her zaman mümkün olamaz; söz gelimi, eklenen terim içinde çelişiklik bulunan karşı bir şey varsa, ancak o zaman mümkün olur. Böylece ölmüş bir adamın insan olduğunu söylemek doğru değildir, hattâ yanlıştır bile. Fakat eklenen terim içinde buna benzer bir şey yoksa yükleme muteberdir. Bir çelişiklik, terim içimde buldukça **yüklemeyi** her zaman yanlış kıldığı halde, bulunmadıkça yüklemeyi her zaman doğru kılmaz: bu böyle değil mi.? **Homeros filân şeydir**, söz gelimi, şair'dir sözünü alalım: bundan Homeros'un varolduğu çıkar mı, çıkmaz mı? Çünkü **dir** fiili **Homeros** hakkında ancak ilinti olarak tasdik edilmiştir; **dir'in** tasdiki ancak **Homeros'un** şair olduğunu anlatır; hiç de mutlak mânada onun varolduğunu ifade etmez.

İsimlerin yerine tanımları konulduğu ve yükleme ilinti olarak değil, öze göre yapıldığı vakit kendilerinde hiçbir çelişiklik bulunmayan bu yüklemelerde ancak, mutlak olarak tekil bir konunun bir yüklemine tasdik etmek hakkına sahibolunacaktır. Varolmıyana gelince: o, sanının konusu olduğundan ona vardır demek doğru olmaz. Nitekim onun hakkındaki sanı, onun varolduğu değil, yok olduğudur.

12.

Bu ayırtlar yapıldıktan sonra, mümkünü ve mümkün-olmıyanı, olağanı ve olağan-olmıyanı, imkânsızı ve gerekliyi ifade eden tasdik ve inkârların kendi aralarında ne yolda bulduklarını incelemek gerekir. Gerçekte, mesele bazı güçlükler arz eder.

Birleşik deyimler arasında, kendi aralarında çelişik olarak karşılaşanların **dir** veya **değildir** fiiliyle birbirine karşılık teşkil edenler olduğunu kabul ediyoruz. Söz gelimi, **insan vardır'ın** inkârı **insan-olmıyan vardır değil**, **insan yoktur'dur**; **insan aktır'ın** inkârı **insan ak-olmıyandır** değil, **insan ak değildir'dir**. Gerçekte tasdik veya inkâr herhangi bir konu için doğru olduğundan bundan, **odun, ak-olmıyan insandır** denilebileceği sonucu çıkacaktır.

Bu böyle ise, **dir (vardır)** fiilinin eklenmediği önermelerde de hal böyle olacaktır. Yerini alan fiil, o zaman aynı işi görecektir. Böylece **insan geziyor'un** inkârı **insan-olmıyan geziyor** değil, **insan gezmiyor** olacaktır. Gerçekte, **insan geziyor** demekle **insan gezinicidir** demek arasında hiçbir fark olmayacaktır.

Bunun sonucu olarak, bütün hallerde bu böyle olursa, **bunun olması mümkündür'ün** inkârı **bunun olmaması mümkündür** olup, **bunun olması mümkün değildir** olmayacaktır. Fakat pekâlâ, aynı bir şey fark gözetmeksizin varolabilir veya olmayabilir gibi geliyor: kesilebilen, gezinebilen her şey kesilmeye veya gezinmiyebilir. Bunun sebebi güç halinde böyle olan her şeyin iş halinde de her zaman böyle olmadığıdır. Öyle ki inkâr ona da ait olacaktır. Çünkü gezmek gücü olan her şey gezmiyebilir de; görmek gücü olan her şey görmiyebilir de. Bununla

beraber karşı önermelerin aynı konu için doğru olmaları imkânsızdır. **Bunun varolması mümkündür**'ün inkârı **bunun varolmaması mümkündür** olmaz. Gerçekten, dediğimizden ya aynı konu hakkında aynı yüklem hem tasdik, hem de inkâr olunamayacağı, veya olumlu veya olumsuz önermeleri (teşkil etmeye ya rıyan **dir (vardır)** veya **değildir (yoktur)** fiillerinin eklenmesi olmadığı sonucu çıkar, öyleyse sonucun kabul olunamayacağı gerçekse, seçilmesi gereken ikincisidir.

Böylece, **bunun varolması mümkündür** önermesinin inkârı **bunun varolması mümkün değildir** olur. Gerçekte, imkân **bunun varolması olağan değildir** önermesi olan **bunun varolması olağandır** önermesi için muhakeme aynıdır. Bu, öteki önermelerde de, söz gelimi, gerekli ille ve imkânsızla ilgili önermelerde de aynı şekilde olur. Gerçekte bu, daha yukarda incelediğimiz önermelerdeki gibi olur; öbürü, insanı bahis konusu eden bu önermelerde **dir (vardır)** veya **değildir (yoktur)** fiilleri ekleniyordu. Burada da aynıyla **bunun varolması** ve **bunun varolmaması** deyimleri sözün konusu rolünü oynarlar; **mümkündür** ve **olağandır** deyimleri eklenmişlerdir [ve yukardaki doğruya ve yanlışta taallük eden **dir (vardır)** ve **değildir (yoktur)** fiillerinde olduğu gibi] bir şeyin imkânını ve imkânsızlığını belli ederler.

Bunun varolmaması mümkündür'ün inkârı **bunun varolması mümkün değildir** olmayıp, **bunun varolmaması mümkün değildir** olur. **Bunun varolması mümkündür**'ün inkârı **bunun varolmaması mümkündür** değil, **bunun varolması mümkün değildir** olur. Bunun için burada **bunun varolması mümkündür** önermesiyle **bunun varolmaması mümkündür** önermesi arasında karşılıklı bir bağlaşma var gibidir. Gerçekte aynı şey **var** ve **yok olabilir**. Çünkü **bunun varolması mümkündür**, **bunun varolmaması mümkündür** gibi önermeler kendi aralarında çelişik değildir. Buna karşılık, **bunun varolması mümkündür** ve **bunun varolması mümkün değildir** önermeleri aynı zamanda aynı bir konu için asla doğru değildir; çünkü onlar karşıdırlar. **Bunun varolmaması mümkündür** ve **bunun varolmaması mümkün değildir** önermeleri de aynı konu için aynı zamanda gene asla doğru değildir.

Bunun gibi, **bunun varolması gereklidir**'in inkârı **bunun varolmaması gereklidir** olmayıp, **bunun varolması gerekli değildir** olur. **Bunun varolmaması gereklidir**'in inkârı **bunun varolmaması gerekli değildir** oluyor. — Bunun gibi, **bunun varolması imkânsızdır**'in inkârı **bunun varolmaması imkânsızdır** değil; **bunun varolması imkânsız değildir** oluyor. **Bunun varolmaması imkânsızdır**'in inkârı **bunun varolmaması imkânsız değildir** oluyor.

Umumi olarak yukarda dediğimiz gibi, **bunun varolması**, **bunun varolmaması** deyimleri sözün maddesi olarak ortaya konulmalıdırlar. Sözü edilen tasdik ve inkârı yapan kiplikler (modalités)e gelince: onları **bunun varolması**, **bunun varolmaması** deyimlerine eklemek gerekir.

Biz aşağıdaki çift önermeleri karşı önermeler olarak göz önünde tutmaktayız :

Mümkündür.-Mümkün değildir.

Olağandır.-Olağan değildir.

İmkânsızdır.-İmkânsız değildir.

Gereklidir.-Gerekli değildir.

Doğrudur.-Doğru değildir.

13.

Önermeler şu aşağıdaki şekilde düzenlenirse, ardardınca sıralanmalar da düzenli bir şekilde olur. Gerçekte, **bunun varolması mümkündür** önermesinden sonra **bunun varolması**

olağandır önermesi gelir. **Bu**, birinci önerme ile karşılığı konulabilen bir önermedir. Tıpkı, **bunun varolması imkânsız değildir** ve **bunun varolması gerekli değildir** gibi. — **Bunun varolmaması mümkündür** veya **bunun varolmaması olağandır**, önermesinden sonra **bunun varolmaması gerekli değildir** ve **bunun varolmaması imkânsız değildir** gelir. **Bunun varolması mümkün değildir** veya **bunun varolması olağan değildir** önermesinden sonra **bunun varolmaması gereklidir** ve **bunun varolması imkânsızdır** önermesi gelir. — Hasılı, **bunun varolmaması mümkün değildir** veya **bunun varolmaması olağan değildir** önermesinden sonra **bunun varolması gereklidir** ve **bunun varolmaması imkânsızdır** gelir.

Şimdi, dediklerimizi aşağıdaki tablo yardımıyla göz önünde tutalım:

(Birinci Sıra)

- 1) **Bunun varolması mümkündür.**
- 2) **Bunun varolması olağandır.**
- 3) **Bunun varolması imkânsız değildir.**
- 4) **Bunun varolması gerekli değildir.**

(İkinci Sıra)

- 1) **Bunun varolmaması mümkündür.**
- 2) **Bunun varolmaması olağandır.**
- 3) **Bunun varolmaması imkânsız değildir.**
- 4) **Bunun varolmaması gerekli değildir.**

(Üçüncü Sıra)

- 1) **Bunun varolması mümkün değildir.**
- 2) **Bunun varolması olağan değildir.**
- 3) **Bunun varolması imkânsızdır.**
- 4) **Bunun varolmaması gereklidir.**

(Dördüncü Sıra)

- 1) **Bunun varolmaması mümkün değildir.**
- 2) **Bunun varolmaması olağan değildir.**
- 3) **Bunun varolmaması imkânsızdır.**
- 4) **Bunun varolması gereklidir.**

Bunun varolması imkânsızdır ve **Bunun varolması imkânsız değildir** önermeleri, **bunun varolması mümkündür** veya **bunun varolması olağandır**, **bunun varolması mümkün değildir** veya **bunun varolması olağan değildir** önermeleri ardından gelir. Bu ardınca gelme, çelişiklerden çelişiklere, fakat evirtili olur. Gerçekte, **bunun varolması mümkündür** önermesi ardınca **bunun varolması imkânsızdır** önermesinin inkârı; olumsuz olandan sonra olumlu olan gelir. Çünkü **bunun varolması mümkün değildir** önermesi ardınca **bunun varolması imkânsızdır** önermesi gelir. Çünkü **bunun varolması imkânsızdır** önermesi olumlu, **bunun varolması imkânsız değildir** ise olumsuz bir önermedir.

Şimdi gereklik kipi (pos) nin nasıl vücut bulduğunu görmeliyiz. Denilecek iki bunun bizim anlattığımız yolda olmadığı açıktır, burada mümkünün ve olağanın çelişiklerinin ardınca gelen, zıdlardır. Halbuki çelişikler birbirinden ayırdırlar. Gerçekte, **bunun varolması gerekli değildir** önermesi **bunun varolmaması gereklidir** anemisinin inkârı değildir. Çünkü bu iki önermenin her ikisi de aynı konu için doğru olabilirler; çünkü bir şeyin varolmaması gerekli olduğu zaman varolması gerekli değildir. Gerekli olanın, öteki kiplerin ardınca sıralanma (kaidelerine

uymamasının sebebi zıd olarak beyan edilen **imkânsızdır'ın gereklidir'e** eşdeğerde olmasıdır. Çünkü bir şeyin varolması imkânsızsa onun varolması değil, varolmaması gereklidir ve onun varolmaması imkânsızsa varolması gereklidir. Bundan, imkânsız ile imkânsız-olmayan modelleri, benzer bir şekilde mümkün ile mümkün-olmayan modelleri ardınca sıralanmış iseler, gerekli ile gerekli-olmayan modelleri için ardardınca sıralanışın zıd tarzda olması gerektiği sonucu çıkacaktır. Çünkü — **gereklidir v e imkânsızdır'ın** özdeş anlamları değil, bizim dediğimiz gibi, ters mânaları vardır.

Daha çok, gereklinin çelişiklerinin böyle olmalarının imkânsız olduğu müdafaa olunamayacak mı? Çünkü bir şeyin varolması gerekli olduğu zaman varolması da mümkündür. Yoksa, gerçekte bu, ardınca gelen inkâr olacaktır. Çünkü ya tasdik etmek, veya inkâr etmek icabeder. Demek o şey mümkün değilse imkânsızdır, ve böylece gerekli olarak varolması gereken bir şeyin varolması imkânsızdır; bu ise saçma olur. Öyleyse **bunun varolması mümkündür** önermesinden sonra **bunun varolması imkânsız değildir** önermesi gelir. Bu sonuncudan sonra da **bunun varolması gerekli değildir** önermesi gelir. Bundan da gerekli olarak varolmak zorunda olanın gerekli olarak varolmadığı sonucu çıkar; bu 'ise saçmadır. — Bundan başka, **bunun varolması mümkündür** önermesinden sonra ne **bunun varolması gereklidir**, ne de **bunun varolmaması gereklidir** önermeleri gelmez. Çünkü bu **bunun varolması mümkündür** önermesinden ilki imkân çıkar. Halbuki iki öteki önermeden herhangi biri doğru ise bu iki imkân ortadan kalkacaktır. Gerçekte, (bir şey aynı zamanda olabilir de, olmayabilir de; ama onun varolması gerekliyse veya varolmaması gerekliyse o hem var, hem de yok olamayacaktır. O halde **bunun varolması mümkündür** önermesinden sonra **bunun varolmaması gerekli değildir** önermesi gelecektir. Çünkü bu **bunun varolmaması gerekli değildir** önermesi **bunun varolması gereklidir** için de doğrudur. — Bundan başka, bu **bunun varolmaması gerekli değildir** önermesi **bunun varolması mümkün değildir** önermesinden sonra gelen önermesinin çelişigidir. Çünkü bu sonuncudan sonra **bunun varolması imkânsız** ve inkârı **bunun varolmaması gerekli değildir** önermesi olan **bunun varolması gereklidir** önermeleri gelir. — Böylece çelişiklerin ardardınca sıralanışları da bizim gösterdiğimiz şekilde olur, ve böyle bir halden hiçbir imkânsızlık çıkmaz.

Bunun varolması gereklidir önermesi ardınca **bunun varolması mümkündür'ün** gelip gelmediği âkla gelebilir; yoksa, gerçekte ardardınca gelecek olan, çelişiktir; yani **bunun varolması mümkün değildir** önermesidir. Bunun çelişik olmadığı ileri sürülürse o zaman bunun, **bunun varolmaması mümkündür** önermesi olduğunu kabul etmek gerekecektir. Şu halde gerekli olarak varolana tatbik olunan bu iki önermenin ikisi de yanlıştır. — Bununla beraber, buna karşılık, aynı bir şey kesilebilir veya kesilmiyebilir; varolabilir veya olmayabilir gibi geliyor. Öyle ki bundan gerekli olarak varolanın, olmaması mümkündür sonucu çıkacaktır. Bu ise yanlıştır. — Fakat varolabilmenin, veya gezebilenin de güc halinde zıdlar olduğunun da daima doğru olmadığı açıktır. Bunun doğru olmadığı haller var. En başta, usluk (aklî) bir şeyi olmayan şu mümkünlerin sözü olduğu vakit, söz gelimi, ısıtmak gücüne, başka bir deyimle, usluk olmayan bir güce sahibolan ateş gibi. Usluk güçler, güç halinde birçok sonuçları olan, yani zıd olan güçlerdir. Halbuki usluk olmayan güçler hep bu halde olmazlar; demin dediğim gibi, ateşin hem ısıtması, hem de ısıtmaması mümkün değildir; ve her zaman iş halinde bulunan bütün öteki şeyler için de bu böyledir. Bununla beraber usluk olmayan güçlerden bazılarının da aynı zamanda zıdları olması da olabilir. Fakat biz bu sözleri, her gücün, hattâ aynı mümkün anlamına cevap verdikleri zaman bile zıdlar kabul etmediğini göstermek için söyledik. Öbür yandan da,

bazı güçler ikircil mânada söylenilirler. Gerçekte, **mümkün** mutlak bir terim değildir. Arasına o, iş halinde olması yönünden gerçeği ifade eder ; söz gelimi, bir adam gerçekte gezdiği için gezebilir denildiğinde olduğu gibi. Ve umumi olarak bir şey, mümkün olması tasdik edilenin daha önceden iş halinde gerçekleşmiş bulunmasından ötürü mümkündür. Anasına da o şeyin gerçekleşebileceğini ifade eder, söz gelimi: bir insanın gezebileceğinden ötürü gezebildiği söylenildiğinde olduğu gibi. Bu son türlü güç, hareket etmekte olan varlıklara aittir. Halbuki ilki hareketsiz varlıklarda da bulunabilir. Her iki halde de zaten gezen ve fiil halinde bulunan insan için olduğu kadar yalnız güç halinde bulunan insan için de böyle bir varlığın yürümesinin veya varolmamasının imkânsız olmadığı söylemek doğrudur. Halbuki böyle bir imkânı, mutlak bir gereklilik hakkında tasdik etmek doğru değildir. Onu öbür türlü gereklilik hakkında tasdik edebiliriz. — Sonuç: mademki bölümcül (le particulier) den sonra bütüncül (l'universel) geliyor; öyleyse her mümkün için bu böyle olmasa da, gerekliden de mümkün çıkar.

Şüphe yok, gerekli ve gerekli-olmayan, her şeyin, varolmalarının ve varolmamalarının ilkesidir. Bütün geri kalanlar bundan çıkmış gibi düşünülebilirler. Şu dediklerimiz açıkça gösterir İki gerekli olarak varolan iş halinde de vardır. Bunun sonucu olarak, öncesiz-sonrasız varlıkların önceliği varsa, işin de gücünden önce olması gerekir. Bazı varlıkların, söz gelimi, ilk özler gibi, güçsüz fiili varsa, öbürlerinin de güçle birlikte fiili vardır. Onlar tabiatleri gereğince, önce; ama, zamana göre, sonradırlar; başkaları da hiçbir zaman fiil halinde değil, arık güc halindedirler.

14.

Mesele tasdikın, zıddının inkârda veya başka bir tasdikte olup olmadığını bilmekle ortaya konulur; **her insan âdildir** diyen önermenin zıddı **hiçbir insan âdil değildir' midir**, yoksa **her insan âdildir'in** zıddı, **her insan adaletsizdir** önermesi midir? Örnek olarak: **Kallias âdildir**, **Kallias âdil değildir**, **Kallias adaletsizdir** önermelerini aldığımızda, bu önermelerin hangilerinin zıd olduklarını araştırmak gerekir.

Gerçekte, sesin çıkardığı sadalar zihinde gelip geçenlerle birlikte olup giderse zihinde zıd bir yüklemi olan hüküm, söz gelimi, **her insan âdildir** hükmü **her insan adaletsizdir** hükmüne zıd olduğu gibi, zıd ise; söylenilen tasdikler için de gerekli olarak bunun böyle olması gerekir. Buna karşılık, zihinde, zıd **olan** zıd yüklemli hüküm değilse, tasdika zıd olacak olan tasdik de değildir. Bu, beyan edilmiş olan inkâr olacaktır. Bunun sonucu olarak, yanlış bükme zıd olan doğru hükmün kendisi olduğunu incelemek gerekir: inkârın hükmü mü, yoksa olumlu olarak zıddı ortaya koyan hüküm mü ?

Bir örnek alıyorum; işte: iyi hakkında iyi olduğunu söyleyen doğru bir hüküm; onun iyi olmadığını söyleyen yanlış başka bir hüküm. Sonra, bunlardan ayrı olarak kötü olduğunu söyleyen bir üçüncüsü daha. Bu son iki hükümden hangisi doğru olana zıddır ? Tek bir zıd olduğuna göre bu ilki hükümden hangisine göre orada zıdlık olacaktır? Zıd şeylere taallük etmeleriyle zıd hükümleri tanımlamak gerektiğine inanmak bir yanılmadır. Gerçekte, iyi için iyi olduğunu söylemek, kötü için de kötü olduğunu söylemek, şüphesiz bu, aynı ve tek bir hükmü beyan etmek ve hakikati anlatmaktır. İsterse bu birçok veya tek bir hükme taallük etsin, Bununla beraber konular burada zıddırlar. — Hükümleri zıd yapan şey onların zıd konulara taallük etmeleri değil, daha çok aynı bir ikonu üzerinde zıd bulunmalarındır.

Bir: **iyi iyidir**; bir de: **iyi iyi değildir** hükmünü ele alalım. İyiye ait olmıyan ve ait olamıyan herhangi bir başka yüklem bulunduğunu da kabul edelim. Bu şartlar içinde doğru bükme zıd olarak ne konuya ait olmıyanı konuya yükliyen hükümler, ne de ona ait olanı ona yüklemeyi

redde hükümler ortaya konulamıyacaklardır. (Gerçekte, her iki halde de hükümler, kendisine ait olmıyanı konuya y kleyenleri de, kendisine ait olanı konuya y klemeyenleri de, hepsi sonsuz sayıda olacaklardır). — Gerçekte ancak kendisinde yanlış bulunan hükümler zıd olacaklardır. Oyleyse (böylesine hükümlerin kaynağı oluşlara (geneseis) elverişli şeylerdir; oluşlar, karşılarda vaki' olduğundan yanlış için de bu böyledir.

Bu böyle olmakla, iyi hem iyi, hem de kötü olmıyandır. Bu taay nlerden birincisi öz yönünden ona ait değildir; ikincisi de yalnız ilinti olarak ona aittir.  nk  onun kötü olmıyan olması ilintilik yönündendir. Fakat doğru hüküm, bir konunun doğrudan doğruya özüne tall k ettiği zaman daha doğru ise; yanlış hüküm de o zaman daha yanlıştır. Oyleyse **iyi iyi değildir** hükmü öz yönünden iyiye ait olan bir şeye taall k etmesiyle yanlış h k md r; halbuki **iyi kötüdür** hükmü ilinti yönünden iyiye ait olana taall k etmektedir. Bundan: iyinin ink rını anlatan hükmün iyinin zıddını anlatandan daha yanlış olacağı sonucu çıkar. Fakat en büyük yanlış, herhangi bir konu üzerinde, hakikate zıd olan hükmü teşkil etmekten ibarettir;  nk  zıdlar aynı bir cinsde en çok farklı olan ne varsa, onlardır. Oyleyse iki hükümden biri doğru hükme zıd ise ve inkârı ifade eden hüküm daha zıd ise arık olarak zıd olacak olanın bu sonuncu olduğu apaçıktır, **iyi kötüdür** hükmüne gelince: gerçekte, bu bir hükümler birleşmesinden başka **bir şey değildir**.  nk , şüphe yok, aynı zamanda **iyi, kötü değildir**'i kasetmek gereklidir.

Bundan başka, hatt  öbür hallerde bile, ancak nesnelere benzer şekilde bulunmaları doğru ise o zaman bizi ilgilendiren halde de dediğimizin doğruluğu gerçekleşmiş gibi g r nebilecektir.  nk  ya her yerde zıdlık inkârda bulunuyor, ya hiçbir yerde. Oyleyse zıdları olmıyan terimler için yanlış hüküm, doğrunun zıddı olandır : söz gelimi, insanın insan olmadığını hükmetmek yanlış bir hüküm vermektir. Bu inkârlar zıd olduktan sonra öbür inkârlar da zıddırlar.

Üstelik, iyinin iyi olduğunu hükmetmek, iyi-olmıyanın iyi olmadığını hükmetmek; demek olur, iyinin iyi olmadığını hükmetmek ise iyi-olmıyanın iyi olduğunu da hükmetmektir. şu halde doğru bir hüküm olan **iyi-olmıyan iyi değildir**'in zıddı ne olacak? şüphesiz, **iyi-olmıyan kötüdür** hükmü olmıyacak.  nk  o da pekâlâ, doğru olabilir. Halbuki doğru bir hüküm hiçbir zaman doğru bir hükme zıd olamaz; gerçekte, iyi-olmıyan bir şeyin kötü olduğu da olabildiğinden bundan iki hükmün aynı zamanda doğru olabildikleri sonucu çıkar. **iyi-olmıyan kötü değildir** hükmü de daha doğru veya daha yanlış değildir.  nk  bu taay nler birlikte varolabildiklerinden bu hüküm de doğru olabilir. Oyleyse **iyi-olmıyan iyi değildir**'in zıddının gerçekte, yanlış bir hüküm olan **iyi-olmıyan iyidir** olması kalıyor, **iyi iyi değildir hükmünün iyi iyidir** hükmünün zıddı olduğunu ortaya koymaya da böyle erişilmiş olur.

Hatt  olumlu olanı (bütüncül **olarak alsak** da açıkça hiçbir **fark** olmıyacaktır; o zaman onun zıddı olumsuz bütüncül olacaktır. **Söz** gelimi, **her iyi olan iyidir**'i anlatan hükmün zıddı **iyi olan hiçbir şey iyi değildir** hükmü olacaktır. Gerçekte, **iyi iyidir** hükmü **iyi bütüncül** olarak alınmışsa iyi olanın iyi olduğunu anlatan hükmün  zdeşidir ve bu sonuncu hiçbir .suretle **iyi olan iyidir** hükmünden farklı değildir. Aynı düşünce iyi-olmıyana taall k eden hükümler için de ileri sürülebilir.

Oyleyse bunlar hüküm için böyle olursa ve söylenen tasdikler ve inkârlar zihinde olanların işaretleri iseler tasdikin zıddının bütüncül olarak alınan aynı konuya taall k eden inkâr olduğu apaçıktır. Böylece **her iyi olan iyidir** veya **her insan iyidir**  nermelerinin zıdları **iyi olan hiçbir şey iyi değildir** veya **hiçbir insan iyi değildir**;  elişikleri ise: **bazı iyi iyi değildir** veya **bazı insan iyi değildir** olur.

Ne doğru bir hükmün, ne doğru bir önermenin başka doğru bir hükme, başka doğru bir

önermeye zıd olamadığı da apaçıktır. Gerçekte, zıd önermeler karşılara taallûk edenlerdir; halbuki doğru önermeler aynı zamanda doğru olabilirler. Öyleyse zıdlar aynı zamanda aynı bir konuya ait olamazlar.

Table of Contents

[Title page](#)
[Organon - 2 - Aristoteles](#)
[ORGANON II](#)
[ÖNERME](#)